

Н. І. РАЦЛАВ (аспірант)

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ СЛОВ'ЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ У 40-70-Х РОКАХ ХХ СТ.

У статті здійснено теоретичний аналіз самостійної роботи студентів на фізико-математичному факультеті Слов'янського державного педагогічного інституту, визначено недоліки цієї роботи під час підготовки вчителів математики, описані причини їх виникнення. На основі вивчення архівних документів автором розглянуто та зроблено аналіз організації різних видів самостійної роботи студентів денного та заочного відділення у зазначений період дослідження.

Ключові слова: *вчитель математики, учительський інститут, педагогічний інститут, самостійна робота, політико-виховна робота.*

Постановка проблеми. Сьогодні у суспільстві відбувається швидкий темп розвитку науки, техніки та інформаційних технологій, саме тому нашій країні необхідні високоосвідчені та висококваліфіковані вчителі, які добре володіють не лише своєю спеціалізацією, але і сучасними засобами навчання: комп'ютерними технологіями, проекторами та ін. під час проведення уроків. Для того, щоб правильно створити сучасну методичну систему підготовки вчителів математики, при цьому навчити майбутніх вчителів самостійно опрацювати матеріал, щоб вони могли швидко та якісно навчатися новим методам і засобам проведення сучасних уроків, щоб вміли самостійно працювати з підручником, пов'язуючи теоретичні знання з практичним їх використанням, необхідно звертатися до попереднього досвіду підготовки вчителів математики у минулому столітті, оскільки саме тоді, особливо у післявоєнний час, у нашій країні дуже швидкими темпами готували вчителів математики, фізики масової школи в учительських та педагогічних інститутах. Саме у 40-70-ті роки ХХ ст. колектив викладачів Слов'янського державного педагогічного інституту (СДПІ), дбаючи про одержання студентами високих і міцних знань, надавав самостійній роботі особливого значення, оскільки вважав цю роботу основним видом навчально-методичної роботи у вузі.

Тому **актуальність теми дослідження** не викликає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наших попередніх публікаціях було проаналізовано історію методичної підготовки вчителів математики у СДПІ окремо денної та заочної форми навчання у 50-их та окремо 60-их роках ХХ ст., а також зроблено порівняльний аналіз підготовки вчителів у Слов'янському державному учительському інституті (СДУ) у кінці 40-х та початку 50-их років ХХ ст. У статті буде розглянуто організацію самостійної роботи студентів фізико-математичного факультету Слов'янського державного педагогічного інституту у 40-70-х роках ХХ ст., а також зроблено аналіз різних видів самостійної роботи під час підготовки майбутніх вчителів математики у зазначеному вище інституті. Основними джерелами стали архівні документи і спілкування з викладачами, які мають досвід роботи на фізико-математичного факультеті Донбаського державного педагогічного університету (ДДПУ), який і сьогодні випускає вчителів математики та основ інформатики.

Постановка завдання. У нашому дослідженні поставлено завдання проаналізувати організацію самостійної роботи студентів фізико-математичного факультету СДПІ у 40-70-х роках ХХ ст., з метою виділення позитивного досвіду та використання його у процесі створення ефективної, адаптованої до нових умов розвитку освіти в Україні системи методичної підготовки вчителів математики.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку із значним збільшенням кількості шкіл і дедалі зростаючою потребою в учительських кадрах у 50-ті роки великого поширення набувала підготовка спеціалістів з вищою освітою для середніх шкіл, що призводить до виникнення великої кількості педагогічних інститутів і збільшенню кількості висококваліфікованих викладачів. Слов'янський державний учительський інститут було відкрито у 1939 році, а фізико-математичне відділення – у 1946 році. На підставі Постанови СМ СРСР від 23.08.1954 р. №9274 Слов'янський державний учительський інститут було реорганізовано у Слов'янський державний педагогічний інститут [1, с.2].

Суттєвою відмінністю під час підготовки вчителів математики у СДУІ був термін навчання студентів – 2 роки, тоді як у СДПІ – 4-5 років.

У звітний період, що зазначений у статті, основним видом навчально-методичної роботи інституту була самостійна робота студентів. Навчальні плани з усіх дисциплін склалися своєчасно, навантаження викладачів з кожної дисципліни проводилося на кафедрах, програми з кожної дисципліни, плани теоретичних курсів і практичних та семінарських занять надавалися студентам. Протягом навчального року виконання планів перевірялось навчальною частиною інституту, деканами і керівниками кафедр. За звітний період на кінець кожного навчального року програмний матеріал і плани теоретичних курсів та практичних і семінарських занять з усіх дисциплін на фізико-математичному факультеті виконувалися повністю.

Для студентів СДУІ **в 40-х та на початку 50-х років** у перші дні занять проводилися лекції: «Про самостійну роботу», «Як працювати з книгою». Потім викладачі, кожний зі свого предмету, вчили студентів практично складати конспект прочитаного, тези та ін. Така робота проводилася під час роботи студентів у кабінетах. Тут же викладачі проводили колоквиуми, групові та індивідуальні консультації, слідували за виконанням домашніх завдань.

Одним із видів самостійної роботи студентів була гурткова робота, наприклад, у 1946-1947 навчальному році працювало 4 гуртки: історичний, марксизму-ленінізму, літературний та фізико-математичний [2, с.23]. У 1950-1951 навчальному році фізичний гурток мав 3 секції: фотосекція, кіно-проекторна секція та радіосекція. З кожним навчальним роком кількість гуртків збільшувалася, що допомагало студентам добре засвоювати необхідний їм матеріал на практичних заняттях (виготовлення наочних посібників студентами, приладів для лабораторних робіт у фізичному класі, виготовлення портретів відомих математиків тощо).

Оскільки інститут працював в одну зміну – в першу половину дня, то у студентів залишалось достатньо часу для самостійної роботи в читальні, кабінетах, для консультацій, зборів, масових лекцій, гурткової та секційної роботи, організації вечорів та художньої самодіяльності та ін. Лише у 1952-1953 навчальному році, у зв'язку з злиттям Артемівського учительського інституту з Слов'янським, заняття почали проводити у дві зміни, оскільки контингент студентів збільшився майже вдвічі.

Зазначимо, що умови для самостійної роботи студентів покращувалися з кожним роком, ставлячи перед студентами завдання: вміти самостійно опрацювати матеріал, працювати з підручником, писати власні конспекти тощо. Наприклад, така робота добре була поставлена у 1950-1951 навчальному році, оскільки було відкрито 2 кабінети – фізичний і математичний, потім обладнали ще і кабінет методики фізики, навчальну майстерню з виготовлення приборів. Кабінети і майстерня обладнані настільки, що задовольняли не лише потреби інституту, але дозволяли допомогти школам міста та периферії (Слов'янський, Краматорський, Андріївський, Олександрійський р-ни) [3, с.7].

Для розвитку самостійної роботи студентів та їх патріотичного виховання, особливу увагу колектив викладачів інституту звертав на політико-виховну роботу, яка проводилася як в процесі навчання (на лекціях і практичних заняттях), так і в поза навчальний час за певним планом, складеним на півріччя, наприклад, проведення зборів, присвячених роз'ясненню завдань вищої школи, завдань радянського студентства. Збори проводилися як загальноінститутські, так і факультетські, а також групові. Щотижня, у визначений день, за тематикою, затвердженою партбюро, в усіх групах проводилися політгодини. Агітаторами були викладачі СДУІ, а починаючи з 50-их років, і студенти. На групових зборах обговорювалися питання успішності і дисципліни студентів, а також бесіди з окремими студентами для виявлення причин їх поганої успішності на заняттях і надання необхідної допомоги. У лекційному залі учительського інституту проводилися масові лекції на різні теми, вечори, на яких також розглядалися ряд доповідей, проводилися теоретичні конференції, вечори художньої самодіяльності, культпоходи в театр і кіно; наукові кінофільми, а часто і художні. Часто відбувалися обговорення кінофільмів, а також творчі зустрічі студентів і викладачів інституту з артистами міського драматичного театру. Проводився і такий вид роботи, як самостійні виступи студентів з доповідями за межами інституту. Випускалися у СДУІ стінні газети.

Значним недоліком у навчальному процесі в кінці 40-их років ХХ ст. була недостатня кількість підручників з багатьох дисциплін, а з деяких і повна їх відсутність. Студенти розраховували лише на конспекти лекцій викладачів, що не було припустимим, але, на жаль, практикувалося у СДУІ. З деяких дисциплін не було з Міністерства освіти СРСР надіслано програм, що вимагало від викладачів працювати на «осліп». Це основна причина поганого виконання самостійних завдань, що ставилися викладачами перед студентами.

У зв'язку із значним збільшенням кількості шкіл і дедалі зростаючою потребою в учительських кадрах у 50-і роки ХХ ст. великого поширення набуває підготовка спеціалістів з вищою освітою без відриву від основної роботи. Колектив інституту всі свої зусилля спрямував на покращення підготовки спеціалістів з середньою і вищою освітою, поліпшення якості навчально-виховної роботи, планування та проведення екзаменаційних сесій.

Значну роль в організації самостійного навчання **студентів-заочників** в міжсесійний період відіграло створення широкої мережі консультаційних пунктів. Консультаційна робота для студентів проводилася по неділях 2 рази на місяць за особливим розкладом, який складався на семестр. На консультації виносилися ті дисципліни, курс яких вже був прочитаний, а екзамени і заліки повинні складатися на сесії. Кожному заочнику такий розклад видавався особисто, починаючи з 1957-1958 навчального року.

Академічні заняття сесій на заочному відділенні проходили таким чином: в першій половині дня лекції, потім перерва 2 години, у другій половині дня – практичні, семінарські або лабораторні заняття, у вечірній час консультації, екзамени і заліки. Бібліотека працювала з 14.00 до 22.00 години, тому студенти-заочники самостійно працювали в інституті до пізнього вечора.

З кожним наступним навчальним роком покращувалася навчальна і методична робота кафедр на заочному відділенні. Наприклад, готувалися матеріали для друкування двох збірок методичних вказівок для заочників про самостійну роботу в міжсесійний період [4, с.24].

Заочне відділення СДП мало 2 консультаційні пункти у м. Слов'янськ та м. Донецьк. Їх відвідувало дуже велика кількість студентів з різних областей країни. У 1972-1973 навчальному році набору студентів-заочників на фізико-математичне відділення вже не було, оскільки заочне відділення цього факультету було закрито і по сьогоднішній час не відкривалося. Останній випуск вчителів математики, які навчалися на заочній формі навчання відбувся у 1975-1976 навчальному році.

Одним з основних завдань перед викладачами СДП у **60-70-их роках ХХ ст.** було удосконалення форм організації самостійної роботи студентів та контролю за нею, яка у значній мірі залежала від навчальних планів. Наприклад, у звіті за 1960-1961 навчальний рік зі спеціальності «математика, креслення» та «фізика, загальнотехнічні дисципліни» на перші 6 семестрів передбачено 36 годин тижневого навантаження. Фактично це ж навантаження збільшувалося у зв'язку з різними непередбаченими обставинами (раптовий від'їзд чи хвороба викладача, святкові дні). Крім того, завжди додатково вводилися різні курси (виховна робота в школі-інтернаті, марксистсько-ленінська етика та естетика). Студенти зобов'язані були прослухати два факультативні курси. Все це створювало надмірну переобтяженість студентів обов'язковими заняттями. Навіть коли за рахунок скорочення часу на обов'язкові курси можливо було б домогтися навантаження, що не перевищувало б 36 годин на тиждень, то це не зменшило б навантаження на студентів, оскільки об'єм програмного матеріалу від цього не зменшувався. Якщо додати, що студент зобов'язаний приймати участь у громадській роботі, у різних гуртках, то було цілком очевидним необхідність скорочення навчального плану у 60-их роках ХХ ст. [5, с.12].

З метою здійснення контролю за самостійною роботою студентів застосовувалися такі заходи: проводилися контрольні роботи, колоквиуми, перевірки конспектів, протоколів, лабораторних робіт, складався семестровий графік звітності студентів з виконання самостійної роботи з основних дисциплін кожного курсу (2-3 рази у семестрі), деякі студенти звітувалися на засіданні кафедри, якщо ж ухилялися від звітності, або не були підготовленими, застосовувалися методи громадського впливу, а в окремих випадках – адміністративні покарання.

Викладачі всіх кафедр СДП систематично проводили консультації для покращення знань студентів (1 раз на тиждень після занять) [6, с.12].

Важливою формою самостійної роботи студентів були курсові роботи, серед тем яких на кафедрі математики та фізики чимало таких, які вимагали дати обґрунтування розв'язування ряду задач, розробку методики викладання певної теми розділу (фахової дисципліни), або конспект кількох підручників з обраної теми, виготовлення складного фізичного приладу для лабораторної роботи тощо.

Педагогічний колектив СДП працював над покращенням якості знань і умінь студентів, підсиленням їх практичної підготовки. Саме тому особлива увага зверталася на організацію самостійної роботи студентів під час проведення практичних, семінарських і лабораторних занять, спеціальних практикумів і спецсемінарів, під час роботи майбутніх вчителів математики у майстерні та проходженні педагогічної та виробничої практики. Основні питання навчання та виховання виносилися на розгляд Ради інституту.

Висновки. Основним видом навчально-методичної роботи в інституті була самостійна робота студентів. Для покращення цієї роботи студенти відвідували спеціальні лекції, де вчилися самостійно опрацьовувати рекомендовану викладачами літературу, проводилися консультації у кабінетах після занять. З кожним навчальним роком ця робота покращувалася. На початку 50-их років більшість студентів добре організували самостійну роботу: після лекцій вони переглядали і приводили у «порядок» свої конспекти, читали рекомендовану літературу, завжди вчасно і охайно виконували практичні роботи та самостійні завдання.

Основним видом самостійної роботи студентів були гуртки, з кожним навчальним роком їх кількість збільшувалася, що допомагало майбутнім вчителям математики добре засвоювати необхідний їм матеріал на практичних заняттях (виготовлення наочних посібників студентами, приладів для лабораторних робіт у фізичному класі, виготовлення портретів відомих математиків тощо).

Недостатність навчальної літератури у 50-х роках ХХ ст. гальмувало самостійну роботу студентів, оскільки бібліотека комплектувалася багато років для учительського інституту і тому не була забезпеченою літературою для педагогічного інституту.

Серед недоліків в організації самостійної роботи: недостатня чіткість планування навчального процесу, внаслідок чого, окремі види контролю проводились несвоєчасно; надмірне перенавантаження навчального плану; не завжди здійснювався контроль за виконанням роботи (переважав кількісний облік, а не якість виконання); відсутність ефективних заходів впливу до тих студентів, які не виконували самостійні завдання, або виконували їх несвоєчасно, з значним запізненням та ін.

Велика увага під час організації самостійної роботи студентів приділялася політико-виховній роботі зі студентами. Комуністична ідеологія мала значний вплив на підготовку майбутніх вчителів математики. Проводилися масові урочисті збори, вечори дозвілля, деякі студенти працювали агітаторами серед населення та майже щотижня проводили бесіди з виборцями.

У зв'язку з тим, що на заочному відділенні на вивчення курсів студентам надавалося менше годин, ніж на денному відділенні, значна кількість тем надавалася заочниками на самостійне опрацювання, що значно ускладнювало підготовку до занять останніх. Тому багато часу викладачі інституту відводили для бесід про методику самостійної роботи над посібниками, словниками, збірниками вправ тощо.

Список використаної літератури

1. Опис №1 – на документальні матеріали постійного терміну зберігання у СДПІ за 1954-1970 роки [текст] : Опис / Донецьк : Дон. обл. архів.
2. Звіт про роботу СДУІ за 1940-1948 навчальні роки [текст] : Звіт / Донецьк : Дон. обл. архів – 112 с.
3. Звіт про роботу учительського інституту за 1950-1951 навчальний рік [текст] : Звіт / Донецьк : Дон. обл. архів – 36 с.
4. Звіт про роботу заочного відділення СДУІ за 1958-1959 навчальні роки [текст] : Звіт / Донецьк : Дон. обл. архів – 26 с.
5. Звіт про роботу СДПІ за 1960-1961 навчальний рік [текст] : Звіт / Донецьк : Дон. обл. архів – 61 с.
6. Звіт про роботу СДПІ за 1961-1962 навчальний рік [текст] : Звіт / Донецьк : Дон. обл. архів – 44 с.

Стаття надійшла до редакції 4.03.2014

Н. И. Рацлав

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

Анализ организации самостоятельной работы студентов физико-математического факультета Славянского государственного педагогического института в 40-70-х годах ХХ века

В статье осуществлен теоретический анализ самостоятельной работы студентов на физико-математическом факультете Славянского государственного педагогического института, определены недостатки этой работы во время подготовки учителей математики, описаны причины их возникновения. На основании изучения архивных документов сделан анализ организации разных видов самостоятельной работы студентов дневного и заочного отделений в указанный период исследования.

Ключевые слова: учитель математики, учительский институт, педагогический институт, самостоятельная работа, политико-воспитательная работа.

N. Ratslav

State Higher Educational Institution "Donbas State Pedagogical University"

Analysis of Students' Self-Study Work at Physics and Mathematics Faculty of Sloviansk State Pedagogical Institute in the 40-70es of the XXth Century

A theoretical analysis of the students' self-study work at physics and mathematics faculty of Sloviansk State Pedagogical Institute is carried out; drawbacks of this work while preparing the teachers of mathematics are pointed out; the reasons of their occurrence are described in the article. On the basis of archival documents the author observed and analyzed different types of self-study work of full and part time students in the given period of research and also the work of teachers' stuff, the students' work in special classrooms at the faculty while preparing future teachers of mathematics for classes are analyzed.

The author carried out the analysis of the control of students' self-study work: test papers, colloquia, conspects, protocols, laboratory works, the plan of semester schedule of students' self-study work reporting on the main subjects of each course (2-3 times per semester), reporting at the meeting of the department, etc. The basic forms of the above mentioned work are described: group and sectional lessons, individual consultations, courseworks. Conclusions are made where the author shows how the students' self-study work results in students' progress.

Key words: *math teacher, teacher's institute, educational institute, self-study work, political and educational work.*